

A LENGYEL NEMZET SZABADSÁGHARCA 1863-BAN.

Irta: *Villani Lajos.*

LENGYELORSZÁG harmadik felosztásával beteljesedett a világtörténelem kiáltó igazságtalansága és Európa egyik legnagyobb állama darabokra szaggatva beolvadt hatalmas szomszédainak területébe. Nem így a lengyel nemzet, melynek szabadságáért és nemzeti létét követelő szavát semmiféle erőszak elnémitani nem tudta. A XIX. század első évtizedeiben kétségtelen volt már, hogy létezik valamely láthatatlan Lengyelország, melynek tagjait az a szilárd meggyőződés tartja össze, hogy hazájuk fel fog támadni és az elszakított részek egyesülnek majd az ősi határok keretei között. Ezt a nagy célt, melyért valóban érdemes volt élni, küzdeni és szenvedni, a legkülönbébb szervezetek igyekeztek megvalósítani. Az eszközök tekintetében eleinte nagyok voltak az ellentétek, utóbb azonban mindenki egyetértett abban, hogy a lengyel függetlenség kivívása csak forradalom útján lesz lehetséges. Nehéz és küzdelmes volt sok lengyel politikus élete, ki külföldön az emigrációnak száraz és szűkenmért kenyerére volt utalva. Sajátságos keverékei voltak ezek a lengyel emigránsok a forradalmár semmitől vissza nem riadó eltökéltségének és a hazájáért őszinte szeretettel lángoló hazafi idealizmusának. Szenvedtek a nemzeti eszméért és a haza feltámadásába vetett hitükért és ugyanakkor kezökben tör villogott és bomba füstölgött. Lelkiségük és gondolatviláguk alkalmazkodott a XIX. század romantikus és a szabadság eszméjét mindennél többre értékelő felfogásához: céljaik megvalósítására közös akarattal a forradalom kirobbantását kívánták.

Nemcsak a hirtelen fellángolás ösztökélte azonban a lengyel emigráció vezetőit. Hosszú külföldi tartózkodásuk megtanította őket az európai események nyugodt és higgadt mérlegelésére is. Megállapíthatták, hogy a Szent Szövetség, melynek tagjait világnézeti és gazdasági ellentétek választják el egymástól, feladatát teljesíteni immár nem tudja. Látták a mindenütt erjedő elégedetlenséget, mely mint az 1825. évi kísérlet mutatta már a mindenható cár birodalmában is felütötte fejét. Reájöttek, hogy Európában átalakulás szükséges mutatkozik és az általános forradalom olyan nagyarányúnak ígérkezik, melybe Lengyelország nagyobb kockázat nélkül bekapcsolódhatik. Ez az elgondolás okozta, hogy a lengyel emigráció úgy 1830-ban, mint pedig 1848-ban, amikor Európaszerte megingott a föld, az uralkodó hatalmasok lábai alatt, forradalmat támasztott odahaza a lengyel-földön is. Eredménytelenek maradtak azonban ezek a megmozdulások, bár így is sikerült sok nemzet rokonszenvét a lengyel ügy iránt megszerezni. Azok között, akik szívvel-lélekkel együttéreztek a lengyelek törekvéseivel, az elsők közé tartozunk mi magyarok is.

Az eredménytelenül végződött forradalmaknak tanulságaik maradtak. Kiderült például, hogy 1848-ban a poroszok uralma alatt álló pozeni tartományban a lengyel parasztság nem vette ki a maga részét a felkelésből, mert bár nehezen viselte a porosz fegyelmet, attól tartott, hogy a lengyel uralom visszatérése hátrányos lesz gazdasági helyzetére. A lengyel szabadsági mozgalmat irányító és külföldön élő politikusoknak tehát számolniuk kellett

ezzel a belső gyengeséggel és éppen ez volt egyik oka annak, hogy igyekeztek mindjobban bekapcsolódni a nagyarányú és több európai államot felölelő európai függetlenségharcba. Ezért tehát a lengyel emigráció már 1858 folyamán csatlakozott a Mazzini által létesített nemzetközi forradalmi egyesületekhez, melyeknek célja a monarchia megdöntése és népköztársaságok kialakítása volt. Ezt a célt csakis a forradalmak egyidejű kirobbantásával lehetett elérni.

Mazzini a lengyelek csatlakozásának nagy jelentőséget tulajdonított. Az olaszok részére sorsdöntő 1859. év májusában meg is írta a lengyel bizottságnak, hogy számításai szerint ha Lengyelországban jól előkészített forradalom robban ki, ennek nagyfontosságú következményei lehetnek. A lengyel példát követné Magyarország, azt Olaszország, majd pedig az európai Törökország elnyomott népei. Ugyanakkor figyelmezteti azonban Mazzini a lengyeleket, hogy senkiben se bízzanak és ha nem érzik elég erősnek magukat, várakozzanak míg Olaszországban kirobbanva Magyarországon át a mozgalom eléri a lengyel határokat.

Az olasz-francia csapatoknak elért sikerei a lengyel emigránsokban vérmes reményeket ébresztettek, amelyek azonban a villafrancai fegyverszünet után csakhamar lelohadtak. Kitűnt, hogy a lengyeleknek is elsősorban önmagukra kell számítaniuk. A forradalmi bizottság tehát fokozottabb erővel folytatta a már megindított propaganda munkáját. Már 1858-ban titkos társaság keletkezik a pozeni lengyel diákok között, miután a hazájuk helyreállításán munkálkodó emigránsok belátták, hogy céljaik eléréséhez legelsősorban az ifjúságot kell megnyerniök. A pozeni példát követték nemcsak a poroszok, hanem az oroszok által megszállott lengyel területeken is és így megalakult 1862-ben a központi szerv a nagy lengyel diákszövetség. Az ebben tömörült diákság azt a célt tűzte maga elé, hogy az ifjúságot lengyel nemzeti szellemre szoktatjtassa, önfeláldozó és hazafias nemzedéket neveljen, mely képes lesz a szolgaságba süllyedt hazát felszabadítani.

Olaszországban közben Garibaldi vörös ingesei győzelmesen vitték előre a háromszínű olasz lobogót. Sok lengyel harcolt velük együtt Itália egységéért és közöttük Mierovszlavszi, kit Garibaldi a lengyel légió parancsnokává nevezett ki. Ő és a Párizsban tartózkodó Wiszotsky vették most már kezükbe a lengyelek ügyét élénk tevékenységet indítva meg nemcsak külföldön élő honfitársaik között, hanem az elnyomók alatt álló hazai területeken is. Szervező munkájukban Mieroszlavszy és Wiszotsky nem hagyták figyelmen kívül a mult tanulságait és különös gondot fordítottak arra, hogy a parasztságot is megnyerjék az idegen uralom lerázására tervezett felkelés eszméjének. A tervszerűen irányított propagandának hatása csakhamar mutatkozott. Falragaszok és röpiratok bukkantak fel időnként az egyes városokban, hevesen izgatva az oroszok ellen, sőt előfordultak tüntetések is. A cári kormány, melynek titkos rendőrsége kitűnően működött, figyelemmel kísérte ugyan a lengyel mozgalmat, de annak nagyobb fontosságot nem tulajdonított. Számíthatott arra is, hogy II. Sándor cárnak azok a reformjai, amelyek a lengyel parasztság sorsának javítására irányultak, legalább is ez utóbbit kedvezően befolyásolják. A forradalmosítás munkája tényleg nagyobb ellenállásba ütközött a parasztságnál, mint a városi tömegeknél. Utóbbiak már 1861 február 25-én nagy tüntetést rendeztek Varsóban az oroszok ellen, amely alkalommal a városi lakosság és a katonaság között véres összeütközésre is sor került.

Az események és a szervező munka előrehaladása a végső kibontakozás felé siettetek elannyira, hogy a forradalmárok 1862 november végére tervezték a felkelést, amelynek kitörését azonban később, 1863 januárjára tolták ki.

Az oroszok, kik a lengyelek készülődéséről pontos értesülésekkel bírtak, túlbecsülték saját erejüket és ugyanakkor kevésre értékelték a lengyel törekvések jelentőségét. Ennek tulajdonítható, hogy bár nagyjában tudtak a forradalmi tervekről s ismerték a vezető személyiségeket is, semmiféle intézkedés megtételét szükségesnek nem tartották. Jellemző felületességükre, hogy 1863 januárjában elrendelték az ujoncozást Orosz-Lengyelország egész területén. Az ujoncozáshoz katonai karhatalom lévén szükséges, 1863 első napjaiban az orosz katonaság kisebb egységekre szétszétva elszéledt az országrész egész területén, hogy annak zavartalan menetét biztosítsa. Így történt, hogy pl. Varsóban ezekben a napokban nem állott katonai erő a cári kormány rendelkezésére.

A lengyel forradalmárok egységes terv szerint kezdtek támadást a cári hatalom ellen. Január 22-ike és 23-ika között éjjel a felkelők 14 lengyel városban rohanták meg a kaszárnyákat, melyekben orosz katonaság állomásozott. A váratlan támadásnak jelentékeny kezdeti sikerei voltak. A kis helyőrségek sok helyen ellentállásra nem is gondolhattak. Hónapokba telt, amíg az oroszok zászlóaljakra vagy ezredkebe csoportosulva megkezdhették a felkelők ellen a hadműveleteket. Még ekkor sem volt azonban az oroszok hadereje eléggé erős és egységes, hogy a forradalmárokkal megbirkózhassék. Orosz-Lengyelországban ugyanis a katonaság különböző parancsnokságok vezetése alatt állott, amelyek hosszú ideig csak arra gondoltak, hogy saját területükön biztosítsák a rendet és nem keresték az összeköttetést a szomszédos parancsnokságokkal, hogy egységesen léphessenek fel. Ennek a tervszerűtlenségnek köszönhető, hogy 1863 tavaszán a felkelők nem egyszer jelentős sikereket arattak, melyek alkalmasak voltak arra, hogy a lengyel népben felébresszék az önbizalmat. Így még az év derekán is tartották magukat a felkelők, bár ekkor a cári kormány már nagyobb katonai erőket mozgósított ellenük.

A lengyelek haditerve eleinte az volt, hogy a Varsótól nyugatra eső Plotzk és Szierald nevű városokat megszerezzék, mert arra számítottak, hogy a porosz-lengyelországi lakosság támogatni fogja őket hadiszerral és fegyverrel. Ebben a számításukban csalódtak. A poroszok már 1863 január végén megtették a szükséges katonai intézkedéseket és a határokat Orosz-Lengyelország felé teljesen elzárták.

A felkelők tehát változtattak haditervükön és hadműveleteik központját áthelyezték a Varsótól délre fekvő radomi és ljublini kerületekben, melyek Galicia határán feküdtek. Nagyobb támogatást azonban erről az oldalról sem kaphattak, mert Ausztria is kimondta az ostromállapotot Galiciában és Krakó vidékén, hogy ezzel elejét vegye minden forradalmi megmozdulásnak.

Jelentős segítséget tehát a felkelés a határontúl élő lengyelségtől nem remélhetett. Megállapítható azonban, hogy ez utóbbi élénk rokonszenvvel kísérte az orosz uralom alatt álló testvérek élethalál küzdelmét és főleg Porosz-Lengyelországból még a hatóságok szigorú katonai intézkedései ellenére is számos kisebb-nagyobb csoport igyekezett orosz területre átjutni, hogy a felkelőkhöz csatlakozzék. A porosz katonák a legtöbb esetben megakadályozták a határ átlépését, ami nem egyszer sajnálatos vérontással járt.

Míg Poroszország ridegen kezelte a lengyel kérdést és fenntartás nélkül magáévá tette az orosz álláspontot, addig Ausztria jóval nagyobb rokonszenvet tanúsított. Anglia és Franciaország, amelyeknek figyelmét a lengyel emigráció tervszerű munkája Kelet-Európa eme fájó kérdésére irányította, ugyancsak megértést tanúsítottak a lengyel ügygel szemben. Az volt a felfogás ezekben az országokban, hogy a lengyel nemzet teljes megsemmisülése feltétlenül megakadályozandó és hogy ezért biztosítani kelle ennek a népnek orosz impérium alatt sínylődő fiai részére a nemzeti létet. Ausztria rokonszenve a lengyelek iránt részben a nyugati nagyhatalmak érdeklődésének hatása alatt, annyira ment, hogy Bécs közvetíteni igyekezett a felkelők érdekében a cári udvarnál.

A lengyelek iránt Európaszerte megnyilvánuló és egyre mélyülő rokonszenv arra készítette az orosz hadvezetőséget, hogy lehetőleg gyorsan elnyomja a forradalmat. Oroszország tartott attól is, hogy komoly összeütközésre kerül sor Poroszország és Franciaország között, amely esetben kiszámíthatatlan lett volna az események további alakulása.

A cári kormány előre kiszámított terve szerint mindenekelőtt földreform címén telkeket juttatott a lengyel parasztoknak, földreform címén elérve ezzel azt, hogy a nemzetnek ezt a részét elidegenítette a forradalomtól. Ugyanekkor a nagy erővel fellépő orosz hadsereg a szétszórta harcoló felkelő csapatokat egymásután megsemmisítette. Így azután a cár kormánya hamarosan úrrá lett a lengyeleken, kik az ellenük harcoló túlerővel szemben további ellenállást kifejezni nem tudtak. A forradalom vezérei részben hóhérekre kerültek, részben száműzetés lett sorsuk és ezzel be is fejeződött a másfélésztendeig tartó polgárháború.

Mint előre látható volt, a forradalom leverését Porosz-Lengyelországban nagy elnyomás követte. Az orosz hatóságok kegyetlenül üldöztek mindent, ami lengyel, de elsősorban a lengyelség legerősebb támaszát, a katolikus vallást. Kisajátították az egyházi vagyont és erővel kényszerítették a lakosságot a görögkeleti vallás felvételére.

Orosz-Lengyelország autonómiájáról, avagy arról, hogy ez az ország-rész megkülönböztetett elbánásban részesüljön, szó sem lehetett többé. Ez a terület éppen olyan orosz tartományá lett, mint a cár birodalmának bármely másik egyéb része. Kormányzásban, közigazgatásban, igazságszolgáltatásban és a katonaságnál is az orosz nyelv használata lett általános. A cári kormány nyíltan bevallott célja az volt, hogy megsemmisítse a lengyelséget és ezáltal lehetetlenné tegye a lengyel területek különválását, illetőleg ennek a nemzetnek a feltámadását. A véresen elnyomott forradalom tanulságai alapján az orosz kormány arra törekedett, hogy teljesen megnyerje a maga számára a parasztságot és e célból azt mindennemű kedvezménnyel lekötöleznie igyekezett. Ugyanekkor határozott ellensége lett a lengyel nemességnek és általában a birtokos osztálynak, továbbá a polgári társadalomnak és a városi lakosságnak. A kezében lévő hatalmi eszközök segítségével az orosz kormány el is érte céljainak egy részét. A nemesség elszegényedett, a városok egymásután tönkrementek s a korábban városi életet élő helyiségek százai süllyedtek le a falvak közé. Az elnyomás annyira fajult, hogy amikor újra életbe léptették az esküdtszékeket, azoknak tagjai közül a lengyeleket teljesen kizárták.

Nem volt tehát az elnyomás és keserves annak elviselése a lengyel nemzet minden tagja számára. Mégis — minél súlyosabb lett az orosz nyűg és minél kegyetlenebb a cári kormány önkénye, annál erősebbé vált a lengyel-

ségben a nemzeti érzés és az öntudat. A nemzet önmagába szállt és a fájdalmas esztendőkből sok hibáját ismerte fel és tanulságokat vont le, maga számára jövőjét illetőleg. Belátta, hogy a parasztság, amellyel a lengyel nemesség a korábbi időkben alig foglalkozott, értékes erőforrása a lengyel-ségnek és ezért fokozott buzgalommal fordult a föld szegény népe felé, igyekezve annak műveltségét emelni, a parasztot mindarra megtanítani, amire az adott viszonyok között szüksége volt, vagy szüksége lehetett. Így sikerült a parasztságban felébreszteni a nemzeti érzést, és közelebb hozni azt a nemességhez, valamint a polgári osztályhoz, amelyek számára eddig idegenek voltak. Az orosz kormány viszont több évtizedes elnyomó politika gyakorlása után kénytelen volt beismerni, hogy elgondolása a lengyel kérdésben elhibázott volt. Nemcsak nem tudta megtörni a lengyeleket, bár minden hatalmi eszköz rendelkezésére állott, hanem akarata ellenére is elérte azt, hogy a lengyel társadalom különböző osztályai egymáshoz közelebb jutottak és az egyesületek a nemzeti érzésben és a hazá szeretetésben. Az újjáalakult és a hazaszeretetésben egyesült lengyelség olyan tényezővé vált később, magában a cári birodalomban is, mellyel a mindenkori kormányoknak számolniuk kellett.

A 75 évvel ezelőtt lezajlott lengyel forradalom egyike azoknak a megmozdulásoknak, amelyekkel nemcsak a múlt század derekán, hanem a világtörténelem minden korszakában élni akaró nemzetek szabadságukat kívívni igyekeztek. Voltak olyan népek, amelyek felmorzsolódtak, amelyeket a hullámok örökre maguk alá temettek. Másokban meg volt az akarat és az a hit, amelynek ereje akadályokat nem ismer. Kudarc, avagy vereség az ilyen nemzetet, mely mint ember harcol jövőjéért, megtántorítani, vagy letörni nem tudja. Ha balsors üldözi, nem csügged, hanem bízik saját őseréjében és szebb jövőjében. Magába száll, önmagát okolja, saját hibáit igyekszik felismerni és kiküszöbölni.

Nem találhatnánk erre szebb példát a dicsőséges lengyel nemzetnél, mely az elmúlt századokban a sors csapásait oly gyakran osztotta meg velünk. Ime az 1863. évi forradalom, amelynek évfordulóját most ünnepelték a Visztula partjain, szomorú következményeivel javára vált a nemzetnek, kemény egységbe tömörítette azt és megszüntette a széthúzást, mely feldarabolását okozta. A kudarcba fulladt forradalmak és a nyomukban fellépő súlyos elnyomás megacélozták a nemzet fiait és megteremtették az egységet ott is, ahol az addig volt meg. Ettől kezdve a lengyel nemzet sorsa töretlen vonalban ível felfelé, amíg a felszabadító, századunk egyik legnagyobb fia, Pilszudski József ki nem tüzi a fehér sassal ékes lobogót Varsó, Poznan és a krakói Wawel ormaira.

CSONTVÁZ VAN BENNED IS.

*Hogyha már van szemed,
próbálj meg — látni is:
jobb kézzel integet,
bal kézzel rádtalál.
S mentséged bármi is,
csak elér a halál.*

*Ne hidd, hogy megmaradsz.
Jól tudja tested is:
száz év: az egy arasz,
tiz év: csak pillanat.
Csontváz van benned is
s az Isten leart.*

Ifj. Gyököcssy Endre.